

Enigma Otiliei

George Călinescu

1938

CONTEXTUALIZARE ȘI ÎNCADRARE

Critic și istoric literar înainte de orice, **estetician** și **subtil analist** al fenomenului literar românesc din toate timpurile, *George Călinescu* experimentează **romanul** din *dorința de a înțelege din interior procesul creator*, astfel încât judecățile sale de valoare să aibă nu doar autoritate științifică, ci și fidelitatea psihologică dată de dublarea **gândirii critice** prin **gândirea creatoare**.

Publicat în anul **1938**, romanul *Enigma Otiliei*, este al doilea dintre cele patru romane scrise de George Călinescu, fiind **inspirat** din *biografia autorului*, a cărui imagine se regăsește în personajul **Felix Sima**, dar și din *atmosfera bucureșteană a începutului de secol XX*, reconstituită, ca într-un mozaic, din **scene de epocă**, **moravuri**, **mode ale timpului**, din **limbajul personajelor** și din **preocupările** acestora. G. Călinescu optează pentru **romanul realist de tip balzacian** cu elemente **clasice**, dar și de **modernitate**, **obiectiv** ca abordare stilistică.

Trăsăturile care plasează scrierea în categoria **REALISMULUI DE TIP BALZACIAN** sunt aspectul de **frescă socială a lumii burgheze de la începutul secolului al XX-lea**, combinat cu acela de **cronică de familie**, relatarea din perspectiva unui **narator omniscient, omniprezent și obiectiv**, **personajele aflate în relație cu mediul din care provin și tipice pentru o categorie socială**, **tehnica detaliului semnificativ** în prezentarea străzii, caselor și locuinței lui moș Costache.

Romanul depășește modelul **realismului clasic** prin **spiritul critic și polemic**, autorul optând pentru **analiză în defavoarea creației**, pentru proiectarea faptelor și a eroilor pe o scenă în care „*comedia umană*” este percepută **nu** atât dintr-un unghi **moral**, ca la Balzac, **ci** din unul **estetic**. În acest context, *Enigma Otiliei* este și un **roman de sinteză estetică**, în care își găsesc locul, armonizate pe un **fundal realist elemente**:

- **clasice** (*caracterele, relativa simetrie incipit-final, documentarea științifică vizibilă în paginile descriptive*)
- **naturaliste** (*explorarea critică a socialului, amprenta bolii și a eredității*)
- **romantice** (*tematica erotică, natura afectivă a conflictului, excepționalitatea personajului Otilia*)
- **moderne** (*prezența colajului la nivelul structurii, relativizarea imaginii Otiliei, pluriperspectivismul, existența unui personaj-reflector în persoana lui Felix*).

BALZACIANISMUL

Pentru Balzac, „*o casă este un document sociologic și moral*”. În *descrierea inițială din roman, a străzii și a casei lui moș Costache*, realizată în *tehnica balzaciană*, sunt redată, prin detaliile surprinse, **contrastul dintre pretenția de confort și bun gust** a unor locatari bogați, și realitate: **inculți** (aspectul de kitsch, amestecul de stiluri arhitectonice incompatibile), **zgârciți** (case cu ornamente din materiale ieftine), **snobi** (imitarea arhitecturii clasice), **delăsători** (urme vizibile ale umezelii și ale uscăciunii, impresia de paragină). **Arhitectura** sugerează imaginea unei lumi în declin, care a avut cândva energia necesară pentru a dobândi avere, neavând, însă, un fond cultural.

CARAGIALISMUL

- lumea burgheză căzută în desuetudine și ironizată subtil
- realizarea unor caricaturi ale umanității
- îngroșarea deliberată a unor trăsături, până la exces
- limbajul unor personaje
- comicul tragic al unor scene (ex. încărcarea listei lui Felix cu cheltuieli halucinante)

TEMA

- prin temă, romanul este **balzacian și citadin**
- **FRESCĂ A BURGHEZIEI BUCUREȘTENE DE LA ÎNCEPUTUL SEC. XX**
- este prezentată sub aspect social și economic: **istoria moștenirii lui moș Costache Giurgiuveanu**
- **imaginea societății = fundalul** pe care se proiectează **formarea/maturizarea tânărului Felix Sima**, care, înainte de a-și face o carieră, trăiește experiența *iubirii* și a relațiilor de *familie*.
- **TEMA FAMILIEI și TEMA IUBIRII**
- **motive: paternitatea, moștenirea**

TITLUL

- **titlul inițial: Părinții Otiliei** - reflecta **ideea balzaciană a PATERNITĂȚII**
- fiecare dintre personaje determină cumva soarta orfanei Otilia, ca niște „părinți”
- schimbat la sugestia editorului în *Enigma Otiliei*
- G. Călinescu: „**absurditatea sufletului unei fete este enigmă**”
- se deplasează accentul de la motivul realist al paternității la **misterul protagonistei**

CONFLICTUL

- **EXTERIOR:** determinat de relațiile încordate dintre **clanul Tulea și Costache Giurgiuveanu**, dar și din interiorul familiei lui **Aglae**, prin intervenția ginerelui acesteia, **Stănică Rațiu**, care intuiește **bogăția unchiului**- mascată de imaginea permanentei strâmtori materiale- și intră într-o competiție nedeclarată cu soacra sa, pentru a o dobândi.
- **INTERIOR:** mai puțin nuanțat, dar prezent, sub forma **dilemelor Otiliei** care oscilează între:
 - un **viitor nesigur** alături de **ambitiosul Felix**, căruia îi mărturisește vag iubirea
 - **protecția delicată și generoasă a maturului Pascalopol**, ale cărui sentimente, deși difuze (ceva între paternitate, mondenitate și vierilitate), sunt statornice.

CONFLICTUL PENTRU MOȘTENIRE

între 2 familii înrudite

CASA LUI COSTACHE GIURGIUVEANU

- aici trăiește **Otilia Mărculescu**, adolescentă *orfană*, fiica celei de-a doua soții decedate ale lui C.G.
- aici ajunge *orfanul* **Felix Sima**, venit la tutorele său din București pt. a studia Medicina
- *moșierul* **Leonida Pascalopol** (prieten al bătrânului) vine în casa din dorința de a aparține unei familii și din afecțiune pt. Otilia, pe care o cunoaște de mică.

M
O
Ș
T
E
N
I
R
E

CASA VECINĂ - clanul Tulea

- aici trăiește familia Tulea, condusă de sora lui Costache, **Aglae**
- aspiră la moștenirea lui C.G.
- din fam. fac parte:
 - **Simion Tulea** (soțul Aglaei)
 - **Olimpia, Aurica, Titi** (copiii)
 - **Stănică Rațiu** (soțul Olimpiei)

STRUCTURĂ ȘI COMPOZIȚIE

- 20 de capitole
- construit prin acumularea detaliilor pe ***mai multe planuri narative***, care urmăresc destinul mai multor personaje (Otilia, Felix, clanul Tulea, Stănică etc.)
 - **planul luptei duse de clanul Tulea** pt. obținerea moștenirii lui Costache Giurgiuveanu și înlăturarea Otiliei Mărculescu
 - **planul destinului lui Felix Sima**, care, rămas orfan, vine la București pentru a studia Medicina, locuiește în casa tutorelui său, avarul Costache Giurgiuveanu și trăiește iubirea adolescentină pentru Otilia

SIMETRIA INCIPIT-FINAL

- **descrierea străzii și a casei lui moș Costache**
- din **perspectiva lui Felix** (*intrusul/străinul* din fam. Giurgiuveanu) în momente diferite ale existenței sale: în **adolescență** și aprox. **10 ani mai târziu** „după război”
- *răspunsul dat de moș Costache*, reluat în finalul romanului:

„Aici nu stă nimeni.”

TÎMPUL ȘI SPAȚIUL

- reperele spațio-temporale sunt fixate **realist**:

„într-o zi de la începutul lui iulie 1909”

„în strada Antim, venind dinspre strada Sfinții Apostoli”

SUBIECTUL

- *se abate* de la clasică succesiune diegetică, luând conturul unor scene decupate din **viața celor două familii**, elocvente atât pentru modul lor de viață cât și pentru cristalizarea firului epic.
- alături de **avaricie, lăcomie și parvenitism** (trăsături sociale supuse observației și criticii în romanul realist), sunt înfățișate și alte aspecte ale familiei burgheze: **relația părinți - copii, căsătoria, condiția orfanului.**

EXPOZIȚIUNEA

- realizată în **stil realist-balzacian**:
 - situarea exactă a acțiunii în timp și spațiu
 - veridicitatea susținută prin detaliile topografice (descrierea străzii)
 - finețea observației
 - notarea detaliului semnificativ (caracteristicile arhitectonice)
 - observația îi este atribuită **personajului-reflector**, Felix Sima

INTRIGA

- dezvoltată pe **2 planuri** care se întepătrund:
 - **istoria moștenirii lui C. Giurgiuveanu**
 - **destinul tânărului Felix Sima și maturizarea lui** - caracter de ***BILDUNGSROMAN*** - dar și iubirea pentru Otilia

- **intrarea lui Felix în casa lui Costache Giurgiuveanu:**
 - tânărul de **19 ani** descoperă o lume ciudată, măcinată de răutate, vicii și ipocrizie
 - îl cunoaște pe **tutorele său** (*un omuleț straniu care se teme de străini*) și pe verișoara sa, **Otilia**
 - asistă la o scenă de familie: **JOCUL DE TABLE**
 - prin intermediul **observației obiective**, atribuite lui **Felix**, sunt înfățișate portretele fizice ale personajelor, cu detalii vestimentare și fiziologice care sugerează, în manieră clasică, anumite trăsături de caracter
 - sunt prezentate, în mod direct, starea civilă, statutul în familie, elementele de biografie
 - toate aceste aspecte configurează o **atmosferă neprimitoare**, imaginea mediului în care pătrunde tânărul, cu prefigurarea celor două planuri narative și a conflictului principal
- **lupta pentru moștenirea lui Costache Giurgiuveanu:**
 - prilej pentru observarea în *plan moral* a obsesiei pentru bani
 - **moș Costache**, proprietar de imobile, restaurante și acțiuni, nutrește **iluzia longevității** și nu pune în practică un proiect pentru *a-i asigura viitorul Otiliei*
 - **clanul Tulea** urmărește să moștenească averea lui, plan periclizat ipotetic de adopția Otiliei
 - deși are o afecțiune sinceră pentru fată, **bătrânul amână momentul adopției ei**, de dragul banilor și pentru că se teme de Aglae
 - el încearcă totuși să acționeze pentru a o **proteja** pe Otilia: intenționează să-i construiască o casă cu materiale provenite de la demolări
 - proiectele lui moș Costache nu se realizează deoarece, din cauza efortului depus la transportarea materialelor, bătrânul este lovit de o **criză de apoplexie**
- **boala lui moș Costache:**
 - prilej pt. fam. Tulea de a-i ocupa militărește casa, în așteptarea morții bătrânului și a obținerii moștenirii
 - îngrijorările lui Felix, ale Otiliei și ale lui Pascalopol determină însănătoșirea bătrânului
 - **MOARTEA BĂTRÂNULUI** avar este provocată de **Stănică Rațiu**, ginerele Aglaei, care îi fură banii de sub saltea.

DEZNODĂMÂNT

- Olimpia e părăsită de Stănică
- Aurica nu-și poate face o situație
- Felix o pierde pe Otilia

- **Felix:** student la Medicină
- planul urmărește experiențele trăite de Felix în casa tutorelui său
- **iubirea adolescentină** pentru **Otilia Mărculescu**
- **Felix** este *gelos* pe **Pascalopol**, dar nu ia nicio decizie - pt. el este mai importantă decizia de a-și face o **carieră**
- **Otilia** îl iubește pe Felix, dar îl părăsește după moartea lui moș Costache, pentru că *ea cosinderă că reprezintă o piedică în calea realizării lui profesionale*
- **tânăra** se căsătorește cu **Pascalopol**, *bărbat matur*, care îi poate oferi *înțelegere și protecție*

EPILOG

- întânirea din **tren** a celor doi bărbați care au fost prezenți în viața Otiliei: **Felix și Pascalopol**
- generos, **Pascalopol** i-a redat Otiliei **libertatea de a-și trăi tinerețea**
- **Otilia** a devenit soția unui conte exotic și a căzut în „*platitudine*”
- **Otilia rămâne pentru Felix o imagine a eternului feminin**, iar pt. Pascalopol o **„enigmă”**

PERSONAJELE

- valoarea extraordinară a romanului *călinescian* este susținută de **personaje** - o ***galerie impresionantă de tipuri umane***
- **TEHNICA BALZACIANĂ**: prin descrierea **mediului** și a **fizionomiei**, se pot deduce însușiri de caracter
- *portretul balzacian* pornește de la **caracterele clasice**, cărora **realismul** le conferă dimensiune *socială și psihologică*.
- realizarea unor **tipologii clasice**:
 - moș Costache - *avarul*
 - Aglae - „*baba absolută fără cusur în rău*”
 - Aurica - *fata bătrână*
 - Simion - *dementul senil*
 - Titu - *debilul mintal*
 - Stănică Rațiu - *arivistul*
 - Otilia - *cocheta, enigmatică*
 - Felix - *ambitiosul*
 - Pascalopol - *aristocratul rafinat, bărbatul matur*
- originalitatea personajului **Otilia** vine din asimilarea originală a **dimensiunii sociale a feminității la începutul secolului al XX-lea** femeia începe a-și consolida independența și puterea de decizie - cu dimensiunea estetică vădit experimentală în construcția sa.
- **Otilia este caracterizată**, mai ales, prin **TEHNICA MODERNĂ A COMPORTAMENTISMULUI** (fapte, gesturi, replici), ființa ei asimilând ingenuitatea și maturitatea, pragmatismul și naivitatea, frivolitatea și înțelepciunea, ceea ce o face **greu de încadrat într-o tipologie umană**.
- **reflectarea personalității Otiliei în conștiința celorlalte personaje (PLURIPERSPECTIVISMUL)** îi alcătuiește un **portret complex și contradictoriu**:
 - „*fe-fetiță*” *cuminte și iubitoare* pentru moș Costache,
 - *femeia „admirabilă, superioară”* pentru Felix,
 - *femeia capricioasă „cu un temperament de artistă”* pentru Pascalopol,
 - „*o dezvățată, o stricată*” pentru Aglae,
 - *o „fată deșteaptă”* pentru Stănică,
 - *o rivală în căsătorie* pentru Aurica.
- **CARACTERIZARE DIRECTĂ DE CĂTRE NARATOR**: o **ființă a contradicțiilor**:

„Fața măslinie, cu nasul mic și ochii foarte albaștri, mult mai copilăroasă între multele bucle și gulerul de dantelă. Însă în trupul subțiratic...era o mare libertate de mișcări, o stăpânire desăvârșită de femeie.”

PERSPECTIVA NARATIVĂ

- deși adoptă un ton **obiectiv**, naratorul se ascunde în spatele diverselor **măști**:
 - **personajul-reflector Felix Sima**, prin intermediul căruia se asigură continuitatea evenimentelor epice
 - **limbajul uniformizat**: limbajul personajelor utilizează aceleași mijloace lingvistice, indiferent de situația socială sau de cultura lor;
 - *totuși, **Aglae** pronunță învechit unele cuvinte (Otilia e „*falsă*”), ceea ce denotă **incultura și snobismul** personajului.

PARTICULARITĂȚI STILISTICE

- ***spiritul enciclopedic și erudiția***: denotă din descrierile ample, realizate prin aglomerarea detaliilor, dar și digresiunile pe teme culturale.

CONCLUZIE

Așadar, *Enigma Otiliei* este un „***roman de critic***” (N. Manolescu), roman al unei familii și istorie a unei moșteniri, ce se încadrează în **proza realist-balzaciană**, deși cr. lit. N. Manolescu semnaleză un veritabil „*balzacianism fără Balzac*” .

Maria Dîns
WWW.MARIADIUS.COM